

„სისხლის“ ცნება- ტერმინისათვის ქართულ სამართალში

მარიამ გოდუაძე

საქართველოს უზენაესი სასამართლო,
სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის სამდივნოს რედაქტორი,
საქართველო
mariam.goduadze.1@iliauni.edu.ge

რეზიუმე. ყოველდღიურ ადმინისტრაციულ ენაში „სისხლის“ სამართლებრივ კონცეპტს თანდათანობით ენაცვლება და ადგილს ართმევს უცხო ენიდან სესხებული „კრიმინ-“ ფორმანტი, მსგავსად ინგლისურისა, რომელშიც ტრადიციული – *penal law* თუ *felony*, ეტაპობრივად უკანა პლანზე გადავიდა და ადგილი დაუთმო უფრო ტექნოკრატიულ ტერმინს – *criminal justice* (კრიმინალურ სამართალს), როგორც ეს კორპუსულ მონაცემებშიც გამოიკვეთა. დღესდღეობით ქართულ ენაში მოხშირდა ფორმები, როგორებიცაა: „კრიმინალური სამართალი“, „კრიმინალური დეპარტამენტი“, „კრიმინალი“, „კრიმინალისტიკა“, „კრიმინალური ანალიზი“, „კრიმინალური ავტორიტეტი“, „კრიმინოგენური ვითარება“, „კრიმინალური შემთხვევა“ და სხვ.

იკვეთება საფრთხე, რომ ტერმინი „სისხლის სამართალი“ მხოლოდ კოდექსში დარჩება, პოლიციისა და პროკურატურის ერთიან სისტემაში, ადმინისტრაციულსა თუ ბიუროკრატიულ ენაში, სტანდარტიზებულ საუნივერსიტეტო პროგრამებში გზას გაიკაფავს ახალი დომინანტი – „კრიმინალური სამართალი/იურისპრუდენცია

(criminal justice)“. ქართული, ტრადიციული, უძველესი ფენა კი, თანდათანობით დაიკარგება, მიუხედავად იმისა, რომ „სისხლის სამართალი“, როგორც „კულტურული წინააღმდეგობის“ უნარის მქონე ტერმინი, საქართველოში რუსული სამართლებრივი სისტემის ხანგრძლივი დომინაციის მიუხედავად, არ ჩანაცვლებულა მისი რუსული ეკვივალენტით (уголовное право).

სტატიაში გაანალიზებულია ტერმინის თვისებრიობა ქართველურ ენობრივ პლასტებში (მეგრული „ზისხერ“, სვანური „ზისხ“) და მისი განვითარება შურისძიების აქტიდან რთულ სამართლებრივ-საკომპენსაციო სისტემამდე. ბექა-ალბულასა და ბაგრატ კურაპალატის სამართლის ძეგლებზე დაყრდნობით, ნაჩვენებია სოციალური იერარქიის გავლენა „სისხლის ფასზე“ და სასჯელის ფორმებში XI საუკუნის „ვერცხლის კრიზისით“ გამოწვეული ინფლაციური პროცესების ასახვა. ასევე, ნაშრომი განიხილავს ტერმინის იუდეურ და ბერძნულ ცივილიზაციურ მოდელებთან მიმართებას და „სისხლის“ ცნებასთან დაკავშირებული ქართული სამართლებრივი ენის ისტორიულ მესხიერებას.*

საკვანძო სიტყვები: სისხლის/კრიმინალური სამართალი, ბექა-ალბულა, კორპუსული კვლევა, საპირო, სისხლის დაურვება.

შესავალი

„და თქუა ღმერთმან: რაჲ ესე ჰყავ? ჳმაჲ სისხლისა ძმისა შენისა ღაღადებს ჩუენ-და-მოქუეყანიო (დაბ.4.10)“, – ბიბლიის თანახმად, მას შემდეგ, რაც კაენმა შურით საკუთარი ძმა სიცოცხლეს გამოასალმა, აბელის უდანაშაულო **სისხლმა** მიწიდან ღმერთს შეჰღალადა და საღმრთო **სამართალი მოითხოვა**. ხანი გამოხდა და ფარაონის დასასჯელადაც ყველა წყალი თუ მდინარე სისხლად გადააქცევინა აარონს ღმერთმა. კიდევ დიდი ღრო გავიდა და მანვე მოსცა სოფელს „ძე თვის საყუარელი“, რომელმაც **საკუთარი სისხლით ზღო** მრავალთა დანაშაული, „მოსატევებელად ცოდვათა“¹. ვინძლო ამ მიზეზით ითხოვენ მოციქულებიც ჩვენგან², მივეახლოთ სრულქმნილებას ზიარებულ მართალთა სულებს, შუამდგომელ ძეს და „სხურების **სისხლს**“³, აბელის სისხლზე ხმამაღლა მოლაღადეს. ასეთია ბიბლიური გარდასახვა, აბელის სისხლი შურისგებას ითხოვდა, ქრისტეს სისხლი კი – მიტევებასა და შერიგებას. სისხლიც, ალბათ, იმიტომ შეირჩა გამოსასყიდად, რომ **სიცოცხლე მასში**⁴ და შეუძლია, მიწა შებღალოს, მდინარე შეღებოს, ქვეყანა დასაჯოს ან დაიცვას, ალთქმა დაამტკიცოს, ცოდვა დაფაროს, ადამიანი ადამიანთან და ღმერთთან შეარიგოს.

* აღნიშნული სტატიის შესახებ მოხსენება წაკითხულია ივანე ჯავახიშვილის 150 წლისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო კონფერენციაზე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, 2026 წელს.

¹ მათე 26:28.

² ებრ.12:20-24.

³ ლევ.16.

⁴ ლევ. 17:11.

ამგვარი გზა გამოიარა „სისხლმა“ ბიბლიაში⁵, ამგვარად იცვალა ფერი **სასჯელიდან ხსნამდე** და თანდათან იქცა **სიცოცხლის, აღთქმისა და გამოსყიდვის** სიმბოლოდ. ქართული სამართლის ისტორიაშიც ეს ორი ტრადიცია ერთმანეთს არაერთგზის ეხმიანება. „სისხლი“ ხშირად **დანაშაულის, პასუხისმგებლობისა და საზღაურის** ცნებაა და ამიტომაცაა, რომ ძველ ქართულ აგიოგრაფიულ ტექსტებში, თარგმნილ ძეგლებსა თუ სამართლებრივ დოკუმენტებში შემონახულია ქართული ჩვეულებითი სამართლისთვის ასე ნიშანდობლივი **„სისხლის“, „სისხლის მიცემის“, „სისხლის დაურევებისა“** და სხვა არაერთი ცნება-ტერმინი, რომლებიც იმთავითვე, სისხლის სამართლის, ე. წ. **„სასისხლო“** საქმეებს უკავშირდებოდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე ინგლისურში **„სისხლის სამართლისათვის“** გამოიყენება ტერმინი *Criminal Law*, რომელიც მიემართება დანაშაულის ცნებას, „სისხლის სამართლის“ გამოსახატად ამავე ცნების პირდაპირი თარგმანი – *Blood Law* კი, ინგლისურ ენაში გვხვდება მხოლოდ აბორიგენ ინდიელ ამერიკელთა ადათობრივი სამართლის აღწერისას. ქართულის მსგავსი სურათი არც ბერძნულსა ან რუსულ ენებში დასტურდება. რუსული ტერმინი – *Уголовное право* – „თავს“, **თავის კვეთას უკავშირდება**, თუმცა რუსული/ძვ.სლავიანური *голова* იმთავითვე ნასესხობაა და არა – თვისებრივად რუსულენოვანი ცნება, სიტყვა – *голова* (მოკლულის მნიშვნელობით) და მისგან ნაწარმოები სამართლებრივი ტერმინი – *головничество*, რუსულ ენაში XI საუკუნის დასაწყისში ჩნდება⁶ რუსეთის უძველეს საკანონმდებლო კრებულ *„Русская Правда“*-ში⁷, რომლის პირველი ნაწილიც 1016 წლით თარიღდება⁸.

„სისხლის სამართლის“ აღმნიშვნელი ტერმინები დანაშაულის ცნებას მიემართება ბერძნულ ენაშიც. აქ **სისხლის სამართალს** ეწოდება *ποινικὸ δίκαιο* (*ποινικὸς* განიმარტება, როგორც სასჯელბრივი, დანაშაულებრივი), რაც მომდინარეობს ძველ ბერძნულ სიტყვათაგან – *ποινή* – სასჯელი, საზღაური; *δίκαιο* კი, არის სამართალი. ამ შესიტყვებაში უკვე აღარანაირად მოიზრება „სისხლის“ უძველესი ცნება და მნიშვნელობა.

⁵ იუდეურ სამართალში (თორას სამართლებრივ ტრადიციაში) სისხლი უფრო მძიმე თეოლოგიურ კატეგორიას ატარებს, აქ არსებობს „სისხლის“ ლოგიკა, ტერმინი „სისხლისა მძევალი“, რაც უკავშირდება „სისხლის მმართველ პასუხისმგებლობას“, დევნილთა ქალაქების გაჩენას. მაგალითად, ბიბლიის განმარტებათა თანახმად, დამნაშავეები ნაზარეთში გადადიან, რამდენადაც „ნაზარეთს შესაძლებელ არს რაისამე კეთილისა ყოფად“ (ამ მინიშნებისათვის უღრმეს მადლობას მოვასხენებთ ილუმენ მიქაელ ბრეგვაძეს!), მაგრამ თუკი ვინმე ე. წ. „სისხლისა მძევალი“ იყო, უნდა მომკვდარიყო იქ, სადაც იყო. იუდეურ მოდელში სისხლი არის არა მეტაფორა, არამედ ონტოლოგიური რეალობა – სიცოცხლის „ფასი ღმერთის წინაშე“, რომელიც სიყვარულად მოსულმა ღმერთმა საკუთარი სისხლით გადაიხადა.

⁶ „Заголовок Троицкого I списка, Пространной редакции,“ in *Правда Русская*, ed. B. D. Grekov, vol. 1, *Тексты*, prepared for publication by V. P. Lyubimov et al. (Moscow and Leningrad: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1940), 104.

⁷ „Головщина“, *Словари и энциклопедии на Академике*.

⁸ ძველ რუსულ სამართლებრივ სისტემაში XI საუკუნიდან მოყოლებული, ტერმინი „голова“ გამოიყენებოდა არა მხოლოდ სხეულის ნაწილის, არამედ უშუალოდ „მოკლული ადამიანის“ აღსანიშნავად. შესაბამისად, „головничество“ (ან „головщина“) იყო ფულადი გამოსასყიდი, რომელსაც მკვლეელი (*головник*) უხდიდა მოკლულის ოჯახს ან ნათესავებს. აღნიშნული საჯარიმო სისტემა თანდათანობით ჩაენაცვლა სისხლის აღების უძველეს ტრადიციას.

ამგვარ ისტორიულ შრეებში ქართული სამართლებრივი ტერმინი „სისხლი“ გვევლინება უნიკალურ ენობრივ ფენომენად, რომელმაც გადარჩენა მოახერხა და დღეს მკვეთრად მიჯნავს ქართულ სააზროვნო ცნებას დასავლური თუ სლავური მოდელებისაგან, რომელთა საპირისპიროდ, ქართული „სისხლი“ მკვიდრი, არანასესხები კატეგორიაა⁹ და მისი ავთენტურობა დასტურდება მეგრულსა („ზისხერ“) თუ სვანურში („ზისხ“) არსებული პარალელებით, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ სამართლებრივი ცნობიერება ამ ცნების გარშემო ჯერ კიდევ, საერთო-ქართველურ დონეზე ყალიბდებოდა. თავდაპირველად, „სასისხლო საქმეები“ ადათობრივი სამართლის ნაწილი იყო, „სისხლის მიცემა“ და „სისხლის დაურვება“ კი, სოციალური წონასწორობის აღდგენის პირველად მექანიზმებს წარმოადგენდა.

1. ტერმინის მნიშვნელობა ძველ ქართულ წყაროებში

გრიგოლ ქართლისა ერისთავთ-ერისთავის საბუთებში არსებულ სისხლის ტერმინთან დაკავშირებით, ივანე ჯავახიშვილი შემდეგ ცნობას გვაწვდის: „თუ **სისხლი შეჭყუდეს მღუიმის კაცსა ჩუენისაჲ კაცისაჲ, მემღვმის ჯელის უფალმან სისხლის პატრონსა სისხლი გარდასცეს მონასტრისა წესითა**“. მკვლევარი იქვე დასძენს, რომ სხვა ამგვარ წინადადებებში, აქ და სხვა, ამნაირსავე შემთხვევებში, მართლა **სისხლზე** კი არ არის ლაპარაკი, არამედ – მართლ **ქონებრივ სამღაურზე, სასჯელზე**: „სისხლის შეხვედრა ჰნიშნავს ქონებრივი სამღაურის მისჯას სასამართლოს მიერ. სისხლის პატრონად იწოდებოდა დამარალებული, მომძლავრებული მხარე. მაინც ასეთი ტერმინებისა და გამონათქვამების არსებობის გამო, რასაკვირველია, ჩვენ უფლება გვაქვს, ვიფიქროთ, რომ თავდაპირველად გამონათქვამებს – **„სისხლის შეჭვედრა“, „სისხლისა პატრონი“, „სისხლის ძიება“** და **„...გადაცემა“** და სხვა ამგვარ სიტყვებს პირდაპირი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა, რომ მაშინ სამართალი მართლა შურისძიებაზე დამყარებული **„სასისხარი საქმე“** და **„სისხლის“ სამართალი იყო**¹⁰.

ივანე ჯავახიშვილისეული განმარტება ბუსტდება მომდევნო პერიოდის ძველი ქართული სამართლის კვლევებში, რომელთა თანახმად, „სისხლი“ ნამდვილად „სისხლთა ფასს“ ნიშნავდა, მაგრამ ეს სამართლის წარმოშობისა და განვითარების ადრინდელ პერიოდში, როცა შურისძიება და სისხლის აღება თანდათანობით შეიცვალა კომპოზიციების, ანუ „სისხლის დაურვების“ სისტემით.¹¹ ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნში – **„წიგნი სამართლისა კაცთა**

⁹ <https://www.supremecourt.ge/uploads/files/1/gamomtsemloba/martlmsajuleba/pdfs/ABA-85.pdf>

¹⁰ ივანე ჯავახიშვილი, *ქართული სამართლის ისტორია*, წიგნი 2, ნაკვეთი 2 (თბილისი, 1929), 504.

¹¹ ისიდორე დოლიძე, *ძველი ქართული სამართალი* (თბილისი, 1953), 190.

შეცოდებისა ყოვლისავე¹² – „სისხლი“ გახლდათ ქონებრივი სასჯელი, რომელიც დამნაშავეს უნდა გადაეხადა დანაშაულის სიმძიმისა და დაზარალებულის გვარის, მამულისა თუ საპატიო ხელის მიხედვით. ამასთან, „სისხლი“, როგორც სასჯელი, მართო მკვლევლობისა და ტრილობის საზღაური კი არა, არამედ სასჯელის საყოველთაო, ქონებრივი სახე იყო¹³. სისხლის „ფასი“ სასისხლო სიგელებით განისაზღვრებოდა, იერარქიულობის პრინციპზე დაფუძნებული **სისხლის სამართალი** კი, ქართული საკანონმდებლო ძეგლებით რეგულირდებოდა (მაგ.: გიორგი ბრწყინვალის „ძეგლისდებით“, „ვახტანგის სამართლით“ და სხვ.).¹⁴ მაშასადამე, „სისხლი“ მხოლოდ ბიოლოგიური სიცოცხლის აღმნიშვნელი არ იყო; იგი გახლდათ სამართლებრივ-საკომპენსაციო კატეგორია, რომლის ოდენობაც განსაზღვრავდა პირის სოციალურ და უფლებრივ სტატუსს. სისხლის განსხვავებული ფასები ასახავდა იერარქიულ საზოგადოებრივ წყობას. თუ თანამედროვე ადამიანის უფლებათა სამართალი ეფუძნება თანასწორ ღირებულებას, ძველი სისხლის სამართალი ეფუძნებოდა დიფერენცირებულ ღირებულებას.

ბექა-აღბულას¹⁵ სამართლის წიგნიც ადამიანის უფლებრივ მდგომარეობას „სისხლის საზღაურის“ ოდენობით განსაზღვრავდა და მასში თითოეული წოდება საკუთარი „სისხლით“ იყო შეპირობებული. საგულისხმოა, რომ ათაბაგ-ამირსპასალარი აღბულა სამართლის წიგნის პირველივე თავის დასაწყისშივე ახსენებს ტერმინ „სისხლს“. იგი წერს, რომ ღმრთისა და ყოვლადწმინდა ღმრთისმშობლისადმი მინდობით, პაპამისის, „*ბექას განაჩენი... სრულობით და უკლებელად*“ დაწერა, „და რადცა ჟამთა სიაგითა სხვანი უწესონი საქმენი შემოსრულ იყვნეს, მათი სამართალი ზედა“ დაურთო, სულ ყოველივე, „*რადცა სისხლისა, გერშისა*¹⁶, დასხმისა, ღალატისა, და რადცა გინდა თეთრისა სურავისა საქმე იყოს“.

საგულისხმოა, რომ აქ **სისხლის** გვერდით შემთხვევით არაა ნახსენები ტერმინი „გერში“, რაც სულხან-საბა ორბელიანის თანახმად, „ნაკოდთა მცირე სისხლია“¹⁷, ანუ ტრილობა და ტრილობის საზღაური ძველ ქართულ სამართალში. ამ საზღაურის ოდენობა კი, განისაზღ-

¹² <https://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcg/cauc/mgeo/ksdz/ksdz1/ksdz1.htm?ksdz1014.htm>

¹³ დოლიძე, *ძველი ქართული სამართალი*, 190.

¹⁴ მზია სურგულაძე, *ქართული საისტორიო აქტები XI-XV საუკუნეების*, PDF, ეროვნული საპარლამენტო ბიბლიოთეკის ციფრული ბიბლიოთეკა, https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/437739/1/Qartuli_Saistorio_Aqtebi_XI-XVss.pdf.

¹⁵ ბექა პირველი (1285-1306) – სამცხის მმართველის, სარგის ჯაყელის შვილი. ბექას მამას ჰქონდა სპასალარისა და მეჭურჭლეთუხუცესის წოდება ე. ი. იყო „დარბაზის კარსა მყოფი“ ვაზირი. საქვეყნოდ გამრიგე ხელისუფალი და მხედართუფროსი. საპატიო წოდებანი სარგის ჯაყელმა შეინარჩუნა მას შემდეგაც, რაც იგი 1266 წელს, საქართველოს მეფე დავით მეხუთე ულუს გაუდგა და სამცხის სამთავრო ყაენის სახასო სამმართველოს კუთვნილებად, ხასინჯუდ (მონღ. სამფლობელოდ, ხაზი ჩვენია – მ. გ.) აქცია.

¹⁶ დოლიძე, *ძველი ქართული სამართალი*, (თბილისი, 1953); მერაბ კეკელია, „გასამრჯელო“, წიგნში *ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია*, ტ. 3 (თბილისი, 1978), 128.

¹⁷ სულხან-საბა ორბელიანი, *ლექსიკონი ქართული*, რედ. სოლომონ იორდანაშვილი (თბილისი, სახელგამი, 1949), 73.

ვრებოდა ჭრილობის ხარისხის მიხედვით (მსუბუქი იყო ჭრილობა თუ მძიმე) და დაზარალებულის „სისხლით“ (ქონებრივი სასჯელით, რომელიც ინიშნებოდა დაზარალებულის სოციალური მდგომარეობის, ასაკის, სქესისა და სხვა გარემოებათა გათვალისწინებით). ამის შესაბამისად, გერმის საზღაური დამნაშავეს ან სრული „სისხლის“ ან მისი ნაწილის – ნახევრის, მესამედის, მეოთხედის ან მეხუთედის ოდენობით უნდა გადაეხადა. გასათვალისწინებელი იყო ჭრილობის არე და ისიც, თუ რამდენად შეუმჩნეველი ან თვალსაჩინო იყო იგი. დანაშაულის დამამძიმებელ გარემოებად ითვლებოდა და საზღაურის გადიდებას იწვევდა დაზარალებულის დაჭრა მალვით ან თავდასხმის დროს. „გერში“ გვხვდება ბაგრატ კურაპალატის¹⁸, გიორგი ბრწყინვალის¹⁹, ასევე ბექას და ალბულას სამართლის წიგნებში.

ბექა-ალბულას სამართლის ძეგლში ტერმინი „სისხლი“ 54-ჯერაა ნახსენები და აქ იგი უკვე სრულყოფილი ქონებრივი სასჯელის ფორმაა (კომპოზიცია), რომელმაც ჩაანაცვლა სისხლის აღების პრაქტიკა. ტერმინის სემანტიკური დატვირთვა ამ პერიოდის ენაში შემდეგგვარია: „სისხლი“ აღარ აღნიშნავს მხოლოდ მკვლელობის საზღაურს, არამედ სასჯელის საყოველთაო ქონებრივი სახეა, ნებისმიერი მძიმე დანაშაულისათვის; „სისხლის დაურვება“ სოციალური ბალანსის აღდგენის ინსტრუმენტი, რომლითაც საზღაური განისაზღვრება დაზარალებულის გვარის, მამულისა და ე. წ. „საპატიო ხელის“ (თვალსაჩინო სამსახურის) მიხედვით; სამართალი იმიჯნება: ყოველ წოდებას გააჩნია საკუთარი „გაჩენილი სისხლი“, რაც პირის სოციალურ და უფლებრივ სტატუსს განსაზღვრავს.²⁰

3. სოციალური იმარაქია და „სისხლის ფასი“

ფეოდალური ხანის სამართლებრივი მოწყობა აისახებოდა სტრუქტურირებულ „სასისხლო სიგელებში“, ისინი კი თავის მხრივ, ეყრდნობოდა სამართლის წიგნს, რომლის მიხედვით²¹, გლეხობის ძირითადი მასა არის უბრალო რიგითი მკვიდრი ყმა-გლეხი, რომლის სისხლი 400 თეთრით განისაზღვრებოდა. გლეხს, რომელსაც პატრონის სამსახურში წარჩინება მიუღია და მას „პატრონნი იცნობდენ სიკეთეზედა“, ასეთი გლეხი თავისი უფლებრივი მდგომარეობით მსახურს უთანაბრდებოდა და მისი სისხლი 1000 თეთრით განისაზღვრებოდა. თუ ათაბაგის

¹⁸ ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 2 (თბილისი, 1977), ს.ვ. „ბაგრატ კურაპალატის სამართალი“, 156.

¹⁹ ისიდორე დოლიძე, გიორგი ბრწყინვალის სამართალი (თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1957), 15.

²⁰ „წყაროში ტერმინის გამოყენების ლინგვისტური და კონტექსტური ანალიზი“, <https://shorturl.at/qxG5C>.

²¹ TITUS პროექტი. „ბექას და ალბულას წიგნი სამართლისა, კაცთა შეცოდებისა ყოვლისავე.“ ქართული სამართლის ძეგლები. ფრანკფურტი, 2019.

<https://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcg/cauc/mgeo/ksdz/ksdz1/ksdz1.htm?ksdz1014.htm>

სალაშქრო სამსახურში მყოფი კარგოსან²² – ქოთლოსანი აზნაური²³ მოკვდებოდა და გარდაცვლილი აზნაურის ძმა, შვილები ან ახლო ნათესავები პატრონ-ათაბაგს აზნაურულ სამსახურს ვერ გაუწევდნენ, ისინი მსახურთა კატეგორიაში გადადიოდნენ და მათი სისხლი ისევე, როგორც მსახურისა, 1000 თეთრით განისაზღვრებოდა. **ვახტანგის სამართალი**²⁴ ნათლად მოწმობს, რომ მსახურნი განსხვავებული უფლებრივი მდგომარეობით სარგებლობდნენ, მათ ჰქონდათ „**გაჩენილი საკუთარი სისხლი**“, რომელიც **გლეხის სისხლის ოდენობას ორჯერ აღემატებოდა**. ალბუღას სამართლის მიხედვით, **ვაჭრებსაც საკუთარი სისხლი, ანუ ქონებრივი საზღაური აქვთ დაწესებული**. აქაც საზღაურის ოდენობა ვაჭრის ღირსებისა და პატივის მიხედვით განისაზღვრება. ვაჭართა უფლებრივ მდგომარეობაშიც დიდი მნიშვნელობა აქვს საპატიო ხელს ე. ი. თვალსაჩინო სამსახურს. **ალბუღას სამართლის** 95-ე მუხლის მიხედვით, ვაჭართა კატეგორია ორ ჯგუფად განიყოფება: პირველ ჯგუფს მიეკუთვნებიან ვაჭრები, რომლებიც „პატრონთა კარგად და საპატიოთ ჰყვეს და საქმის მქნელად“. საპატიო ვაჭარი დიდი ვაჭარია, პატრონი-ათაბაგის საქმეს აკეთებს. აღჭურვილია ათაბაგისაგან განსაზღვრული უფლება-მოსილებით და სარგებლობს მისი პატივისცემით. საპატიო ვაჭრის სისხლი 12 000 თეთრით განისაზღვრება. ვაჭართა მეორე ჯგუფს, რომელიც საპატიო ვაჭართა ქვემოთ დგას, ანუ „მას ქვეშეთია“, მიეკუთვნებიან ვაჭრები, რომლებიც პატრონის საპატიო სამსახურში არ იმყოფებიან, მის საქმეს არ ასრულებენ, მაგრამ „პატრონთა ნახვისა და ძღვნისა მიღებასა ღირსი“ არიან და მათი სისხლი 6 000 თეთრით განისაზღვრება. მაშასადამე, ვაჭრობაც საპატიო, საჩინო სამსახურის პრინციპზე იყო აგებული. რაც უფრო დიდი და „საპატიო ხელი ებარა“ ვაჭარს, მით უფრო დიდი იყო მისი ღირსება და მეტად ფასობდა მისი სისხლი. ალბუღას სამართალი იცავს ვაჭართა ინტერესებს, მფარველობს ალბ-მიცემობას და მკაცრად სჯის იმ ბოროტმოქმედს, რომელიც „ვაჭარსა, გზას მიმავალსა, ან მომავალსა, საქონლის ნდომისათვის“ გაძარცვავს ან მოკლავს. ასეთ შემთხვევაში, დამნაშავემ დაზარალებულს სისხლი და მიყენებული ზიანი ორკეცად უნდა აუნაზღაუროს.

ბექას სამართლის მიხედვით, **პირველი რიგის აზნაურები**, „კარგი უნდა იყოს“, და „საპატიოთ პატრონს ჰყვეს. მხოლოდ ამ შემთხვევაში ითვლება იგი პირველი ღირსების აზნაურად, რომლის სისხლი 20 000 თეთრით ანუ დიდებულის სისხლის ნახევრით განისაზღვრება. **მეორე რიგის**, ანუ „**ქვეშეთ**“ აზნაურებად ითვლებოდნენ ის აზნაურები, რომელთა სისხლი 12 000 თეთრით განისაზღვრებოდა. საშუალო ღირსების აზნაურებს მიეკუთვნებოდნენ ისეთი აზნა-

²² კარგოსანი – კარვის მქონებელ-მცველი; პატრონ-ათაბაგის წარჩინებული მოხელე (ილია აბულაძე).

²³ ქოთლოსანი – გოდლოსანი, გოდლის ანუ კოშკის მქონებელ-მცველი; პატრონ-ათაბაგის საპატიო მოხელე (ილია აბულაძე).

²⁴ ისიდორე დოლიძე, *სამართალი ვახტანგ მეექვსისა*, (თბილისი, საბჭოთა საქართველო, 1981).

ურები, რომლებიც პატრონ-ათაბაგის მიერ საპატიო სამსახურიდან „ჩამომცრობილი“ იყვნენ („პატრონი გასწყრომოდეს მამასა თუ შვილსა საქმესა რასმე ზედა, ჩამომცროს“). აზნაურთა ამავე კატეგორიაში შედიან ისინიც, რომლებიც დროთა ვითარებაში ქონებრივად ჩამოქვეითებულან („ჟამისაგან მამული დამცრობია“). **საპატიო ხელის აზნაურებად** ითვლებოდნენ „ქოთლოსანი“, „აბჯროსანი“ და „კარვოსანი“ აზნაურები და ამიტომ მათი სისხლიც 12 000 თეთრით განისაზღვრებოდა. საშუალო აზნაურებს მიეკუთვნებოდნენ აზნაურები, რომლებიც ათაბაგის პირად სამსახურში იმყოფებოდნენ („პატრონსა აზნაურიშვილად ჰყვეს“). დიდებული ფეოდალის „ბიჭიც“, ანუ უკანონო შვილიც, საშუალო აზნაურის ღირსებით იყო აღჭურვილი: მისი სისხლიც ისე, როგორც შუა აზნაურის სისხლი, 12 000 თეთრით განისაზღვრებოდა. **მესამე რიგის აზნაური** ის მსახურია, რომელიც „აზნაურად ჰგეის“ და თუმცა, სალაშქრო საქმე მის მოვალეობას შეადგენს, მას პატრონთან თვალსაჩინო სამსახური – „საჩინო ჯელი“ – არა აქვს. ამიტომ იგი თავისი ღირსებით გაცილებით დაბლა დგას მეორე რიგის აზნაურზე და მისი სისხლი 6 000 თეთრით განისაზღვრება ე. ი. ორჯერ ნაკლებად ფასობს.

დიდებულებს საზოგადოების სხვა ფენისაგან გამოარჩევს სისხლის, ანუ საზღაურის ოდენობა, რომელიც 40 000 თეთრს შეადგენს. ამრიგად, საათაბაგოს სოციალური წყობილება დაფუძნებული იყო წოდებრივ პრინციპებზე. დიდებულის სისხლი 40 000 თეთრია. პირველი რიგის აზნაურისა – 20 000, მეორე რიგის აზნაურისა და საპატიო ვაჭრისა – 12 000, მესამე რიგის აზნაურისა – 6 000, რიგითი ვაჭრისა – 5000, მსახურისა და „სიკეთეზე ცნობილი“ გლეხისა – 1 000 და ყმა-გლეხისა – 400 თეთრი. სამთავროს სათავეში საათაბაგოს გამგებელი, მისი მთავარი, „პატრონი“ – ათაბაგი იდგა.²⁵

ბაგრატ კურაპალატის „სამართლის წიგნში“ სისხლის დაურევების გარდა, დამნაშავემ საჯარო ხელისუფლების სასარგებლოდ უნდა გადაიხადოს „საპირო“, რომელიც არ შედის სისხლის დაურევების ფასში. აქ ნახმარია ძველი იურიდიული ტერმინები და ფრაზები, როგორებიცაა მაგალითად: „შეყივლება“, „მუქარის თხოვა“, „ნაბჭობი სისხლის დაჭერა“, „ცოლის წაღება“, „სამსახურის შექცევა“, „შეფიცოს ნაშენითაც“, „მართლითა საჯსრითა“, „მარტივითა საჯსრითა“, „მამულისაგან გაყენება“, „მონაგები“, „შეტანილი და ჭირნახული“, „შესმულ-შექმული“, „სასისხლო“ და სხვა. გვხვდება ზმნის ძველი ფორმები: „ასმიოდეს“, „მოკუდების“, „სცეს“, „წაულოს, წამოულოს“, „აქუნდეს“, „დასწუნეს“ და სხვ. საყურადღებოა ზოგიერთი მუხლის დაბოლოებაც. სისხლის სამართლის შინაარსის შემცველი მუხლების სანქციის ნაწილში უკანასკნელი სიტყვების დაბოლოება წარმოდგენილია ფორმულით – „**სისხლი ემატოს**“ (მუხლები: 104, 105, 117, 118, 151). ისიღორე დოლიძის აზრით, ყველა ეს მუხლი ერთი კანონმდებლის ხელს უნდა ეკუთვნოდეს (*დოლიძე, 1953, 51*). ამავე ხასიათისაა სიტყვები: „ჰმართებს“ (მუხ.

²⁵ იხ. ჩვენებული დანართი, რომლის მეორე ცხრილი ბექა-აღბუღას სამართლის წიგნის მიხედვით, სწორედ წოდებრივ სხვაობას ასახავს: <https://shorturl.at/qxG5C>

101, 131, 132), და „ალაფიცა შეაქციოს“ (მუხ. 110, 113, 114, 116, 123) იმავე მკვლევრის მოსაზრებით, თავდაპირველად ამ საკანონმდებლო ძეგლში უნდა იყოს ნახმარი მთელი რიგი მუხლების დაბოლოება ფორმულებით – „სისხლი დაუურვოს“ ან „თეთრი დაუურვოს“ (მუხ. 107, 108, 109, 110), რაც გამოყენებულია შემდგომი პერიოდის სამართლის წიგნებში²⁶.

მაშასადამე, სისხლი ურვდება „თეთრით“, ანუ ვერცხლის მონეტით. სამართლის წიგნის 105-ე მუხლში ნათქვამია, რომ „თუ კაცმან ხუცისა ცოლი მოაყივნოს, მისსა სისხლსა სამოცი ათასი თეთრი სხუაი ემატოსო“ ე. ი. თუ ვინმე ხუცის ცოლთან სქესობრივი ძალადობის გზით იმრუშებს, მან შეურაცხყოფილ ხუცესს დანაშაულისათვის, კანონით გათვალისწინებულ სისხლს გარდა, სამოცი ათასი თეთრი დამატებით უნდა გადაუხადოს. „თუ ებისკოპოსსა დიდებულმა აგინოს, ორმოცი ათასი თეთრი დაუურვოსო“, ხოლო „თუ აზნაურმა აგინოს, ოცი ათასი თეთრი უნდა დაუურვოს ებისკოპოსს (მუხ. 107). მეტად დიდი ოდენობის სისხლის სამართლის ჯარიმას ითვალისწინებს აგრეთვე ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის უკანასკნელი (159-ე და 160-ე) მუხლები, კონკრეტული დანაშაულისათვის“ დაზარალებულის სასარგებლოდ კანონით გათვალისწინებული სისხლის დაურვების გარდა, დამნაშავემ დიდი ოდენობის სპეციალური ჯარიმა უნდა გადაუხადოს საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენლებს. ასეთი საჯარო ხასიათის ჯარიმას „საპირო“ ეწოდება. ჯარიმის ოდენობა დაზარალებულის სოციალური მდგომარეობის მიხედვით განისაზღვრება. დიდებულთა, აზნაურთა და გლეხისათვის მეტად განსხვავებული ჯარიმა დაწესებული – ოცდაათი ათასი, ჩვიდმეტი ათასი, თორმეტი ათასი, შვიდი ათასი, როგორცა ვის მართებს, აგრე გააჩინეთო – ნათქვამია კანონში. ბაგრატ მეოთხის მონეტის წონის ერთიორად შემცირებისა და მისი გაუფასურების გამო, ცხადია, სისხლის დასაურვებელი თეთრის ოდენობა მეტად უნდა გაზრდილიყო²⁷. ქვეყნის ეკონომიური ცხოვრების პროცესი კანონმდებლობაშიც აისახა.

²⁶ ისიდორე დოლიძე, *ქართული სამართლის ისტორიის წყაროები* (თბილისი, 1953), 51.

²⁷ მიჩნეულია, რომ ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნი იმ დროს უნდა იყოს შედგენილი, როცა სახელმწიფოში ადგილი ჰქონდა „თეთრის, ანუ ვერცხლის მონეტის შემცირებასა და გაუფასურებას. სწორედ ასეთი ხანა იყო ბაგრატ IV-ის მეფობის პერიოდი. როგორც ცნობილია, მთელი XI საუკუნის მანძილზე, ქართული ვერცხლის მონეტა განიცდის წონის თანდათანობით შემცირებას. თუ დავით დიდი კურაპალატის დროს ვერცხლის მონეტა სამ გრამზე ცოტა მეტს იწონიდა, მეფე ბაგრატ IV-ის დროს თეთრის წონა ერთიორად კლებულობს, ხოლო დავით აღმაშენებლის მონეტის წონა უკვე ერთ გრამზე ნაკლებია. ასეთი მდგომარეობა იმის შედეგი იყო, რომ ე. წ. „ვერცხლის კრიზისი“, რომელიც მთელ აღმოსავლეთს მოედო XI საუკუნეში, დიდად გაღრმავდა საქართველოშიც. „ვერცხლის კრიზისის“ გავრცელებას სპეციალურ ლიტერატურაში ხსნიან აღმოსავლური ქვეყნების ვერცხლის საბადოთა გამოფიტვით, აღმოსავლური მონეტის დასავლეთ ქვეყნებში გაზიდვითა და თურქ-სელჯუკთა მომთაბარე ტომების შუა აზიიდან სპარსეთისაკენ მოძრაობით. რა თქმა უნდა, ჩვენში რომ ვერცხლი ეჭრათ იმ დროს, როდესაც მეზობლები მხოლოდ სპილენძს ჭრიდნენ, ეს უფრო მაღალღირებული მონეტა აღარ გაჩერდებოდა და განძის სახით დაიფლობოდა მიწაში, ან უცხოეთში გაედინებოდა. ამიტომ ვერცხლის ნაცვლად საქართველოშიც მხოლოდ სპილენძის მონეტა იჭრება, რომელსაც იძულებითი კურსი აქვს და აწერია – ეს „ვერცხლიაო“. ცნობილია აგრეთვე, რომ ბაგრატ მეოთხემ მონეტის ტიპი, მისი გარეგანი სახე და მოყვანილობა შეცვალა. მისი მონეტის შუბლზე გამოსახულია ღვთისმშობელი, ხოლო ზურგზე – ასომთავრული წარწერა: „ქრისტე, ადიდე ბაგრატ აფხაზთა მეფე და ნოველისმოცი“ ან „სევასროსი“.

მაშასადამე, ტერმინის პირველადი შინაარსი/სემანტიკა აშკარად უკავშირდება სისხლის, როგორც სამართლებრივი და ანთროპოლოგიური კატეგორიის, ცენტრალურ მნიშვნელობას. ქართულ ტრადიციულ სამართლებრივ ცნობიერებაში „სისხლი“ აღნიშნავდა არა მხოლოდ ფიზიკურ ზიანს, არამედ სოციალურ დარღვევას, გვაროვნულ პასუხისმგებლობასა და შერიგების აუცილებლობას. შესაბამისად, „სისხლის სამართალი“ წარმოიშვა აღმნიშვნელად იმგვარი სამართლებრივი სივრცისა, რომელშიც დარღვეული იყო არა მხოლოდ ინდივიდუალური, არამედ საზოგადოებრივი ბალანსი, რომელიც ამა თუ იმ გზით აუცილებლად უნდა აღდგენილიყო. მაგალითად, ცნობილია, რომ სისხლის შეფასებასა და საზღაურის რაოდენობას თუშეთში ხევისბერები და გვარის უხუცესები აკანონებდნენ. მსაჯულთა ეს კრებული „საბჭოში“ სხდებოდა და იქ თათბირობდა. მკვლეელი ისჯებოდა თემიდან გახიზვნიტ. იგი, ამავე დროს, სინანულის ნიშნად თმა-წვერს მოუშვებდა და თავშიშველი დადიოდა. დადგენილი დროის გასვლის შემდეგ, თემი მას შეიწყალებდა და მოკლულის ოჯახიც შეირიგებდა, თუმცა სისხლის საზღაურის აღება აქ სირცხვილად ითვლებოდა. შემრიგებელი ხევისბერი იყო. იგი აცხადებდა ბჭეების გადაწყვეტილებას, „სისხლის გარიგების“ თაობაზე. თუკი ქადაგი გამოაცხადებდა, ლაშარის ჯვარი ბრძანებს, დამნაშავეს სისხლის საფასური არ გადახდესო, იგი საფასურისგან თავისუფლდებოდა, მაგრამ ხატს მაინც მიართმევდა ლუდით სავსე ქვაბს, ხარსა და ცხვარს²⁸.

4. ტერმინის სემანტიკური გარდასახვა

როგორც ვხედავთ, ტერმინი „სისხლის სამართალი“ ქართული იურიდიული ლექსიკის ერთ-ერთ უძველეს, სიღრმით და თვისებრივობით დატვირთულ ფენას განეკუთვნება. დღესდღეობით, თანამედროვე სამართლებრივი პრაქტიკის თანახმად, იგი ინგლისური *criminal law*-ს ეკვივალენტად გამოიყენება, თუმცა ასეთი ავტომატური გათანაბრება მხოლოდ თარგმანის ტექნიკური საკითხი არ არის – იგი კულტურის დონეზე შინაარსის რამდენადმე ცვლილებასაც მოიცავს. სწორედ აქ იჩენს თავს საკითხი, თუ რამდენად ინარჩუნებს ქართული ტერმინი საკუთარ ისტორიულ შინაარსს მაშინ, როდესაც მის ადგილას უცხო სამართლებრივი კატეგორია მოიაზრება იმ გაგებით, რომ თანამედროვე სამართლებრივი ენა სულ უფრო მეტად შორდება ამ ისტორიულ შრეს. ბოლო ათწლეულებში აშკარაა ინსტიტუციური და ლექსიკური გადანაცვლება „სისხლ-“ ფუძის მქონე ტერმინებიდან „კრიმინ-“ ფორმანტზე. მაგალითად, თუკი ადრე გამოიყენებოდა „სასისხლო საქმე“ ან „სისხლის სამართლის განყოფილება“,

²⁸ „სასამართლო... ეკლესიის ეზოში.“ *კვირის პალიტრა*, 14 სექტემბერი, 2017.
<https://kvispalitra.ge/article/37061-sasamarthlo-eklesiis-ezoshi/>

დღეს დომინირებს ტერმინები, როგორებიცაა: „კრიმინალური პოლიცია“, „კრიმინალისტიკა“ და „კრიმინალური ანალიზი“. ეს ცვლილება მხოლოდ სტილისტიკური არ არის – იგი ასახავს სამართლებრივი დისკურსის გლობალიზაციასა და ტექნოკრატიზაციას.

გემოთ აღვნიშნეთ, რომ ქართულის ანალოგიური პროცესები თავს იჩენს ინგლისურ სამართლებრივ ენაშიც. ეს ნათლად ჩანს კორპუსულ მონაცემებში. ისტორიულად მაღალი სიხშირის ტერმინებს – *penal law* და *felony*, – XX საუკუნიდან მკვეთრად ენაცვლება *criminal law* და განსაკუთრებით, *criminal justice* მსგავსი ცნებები. *Google Books Ngram Viewer*-ის მონაცემები აჩვენებს, რომ ტრადიციული კატეგორიები ეტაპობრივად იკლებს, ხოლო უფრო ზოგადი, ადმინისტრაციულად სტანდარტიზებული ტერმინები დომინანტურ პოზიციას იკავებს. მსგავსი პროცესები სხვა კულტურებშიც დაფიქსირებულია. ჩრდილოამერიკელ მკვიდრ ხალხთა ზოგიერთ ტრადიციაში არსებული *blood law* აღნიშნავდა ნათესაურ, საკომპენსაციო ან რესტორაციულ სამართლებრივ წესრიგს. თუმცა, კოლონიური და შემდგომი სახელმწიფო სამართლის გავრცელების შემდეგ, ეს ცნება თანდათან ჩანაცვლდა ზოგადი *criminal law*-ს მოდელით. შედეგად, დაიკარგა არა მხოლოდ ტერმინი, არამედ სამართლის ის წარმოდგენაც, რომელიც დანაშაულს მხოლოდ სახელმწიფოს წინააღმდეგ ქმედებად კი არა, დარღვეული ურთიერთობების პრობლემად ხედავდა²⁹.

საფრთხე ქართული ტერმინოლოგიის წინაშეც მსგავსია. თუ „სისხლის სამართალს“ მხოლოდ *criminal law*-ს ტექნიკურ თარგმანად მივიღებთ, „სისხლი“ იქცევა ფორმალურ, გაუგებარ ნარჩენად, რომელსაც აღარ ექნება შინაგანი მნიშვნელობა. ასეთ შემთხვევაში,

²⁹ დაახლოებით, მსგავსი რამ მოხდა ბერძნულ ენაშიც. მაგალითად, ჰომეროსის ეპოქაში (ძვ. წ. VIII ს.) ჯერ კიდევ, არ არსებობდა „სისხლის სამართალი“ იმ გაგებით, როგორც მას დღეს ვიცნობთ – არ არსებობდა სახელმწიფო ინსტიტუტები, დანაშაული და სასჯელი ძირითადად, კერძო დავას, სისხლის აღებასა და საზღაურს ეფუძნებოდა. „ილიადაში“ ჰომეროსი ამ სფეროს აღსაწერად რამდენიმე ფუნდამენტურ ძველბერძნულ ტერმინს იყენებს. ესენია: *Paine (πῶνις)* – „დანაშაულის ფასი, საზღაური“, რაც ნიშნავს, საქონლით ან ოქროთი გამოსასყიდს, რომელსაც მკვლეელი უხდიდა მოკლულის ოჯახს, რათა თავიდან აეცილებინა სისხლის აღება (შურისძიება). აქილევსის ფარზე გამოსახულ სასამართლო პროცესში დავა სწორედ „მკვდრის სისხლის ფასის“, დანაშაულის (*paine*) გარშემო მიმდინარეობს. დღეს ეს ტერმინი მრავალ ენაში დამკვიდრდა, როგორც *Punishment, Peine, Penalty* (სასჯელი), თუმცა ჰომეროსთან ის არა სახელმწიფო სასჯელს, არამედ მხარეებს შორის მორიგების ფასს ნიშნავდა. ჰომეროსის ეპოქისაგან განსხვავებით, კლასიკური პერიოდის ათენში, ძვ. წ. V-IV საუკუნეებში, კერძო შურისძიება შეიცვალა სახელმწიფო მართლმსაჯულებით. პირველი გარდამტეხი ნაბიჯი იყო დრაკონის კანონები (ძვ. წ. 621 წ.), რომელმაც აკრძალა თვითნებური სისხლის აღება, ხოლო შემდგომ სოლონის რეფორმებმა (ძვ. წ. 594 წ.) საფუძველი ჩაუყარა მოქალაქეთა თანასწორობასა და საჯარო სასამართლოებს. მაშასადამე, ბერძნული მოდელი ადრევე მიდის საჯარო-სახელმწიფოებრივ სამართალზე და არა გვაროვნულ ვენდეტაზე. ბერძნულ ქალაქ-სახელმწიფოებში სამართალი ხდება პოლისის საქმე. დანაშაულის, (სისხლის) საზღაურის ცნებას აქ იმთავითვე ჩაენაცვლა ფული/სასჯელი/კომპენსაცია. „სისხლი“ არ დარჩა ცენტრალურ და ონტოლოგიურ კატეგორიად, რომელიც სიცოცხლის ღვთიურ ფასს გამოხატავს. იგი ჩანაცვლდა *πῶνις*-ს (სასჯელის) და *δίκη*-ს (სამართალი/პროცესის) ცნებებით. იგი გარდაიქმნება სამართლებრივ საზღაურად/კომპენსაციად და საჯარო სანქციად, რაც უკვე სახელმწიფოს მიერ ორგანიზებულ სამართლებრივ სისტემას აყალიბებს.

მომავალ თაობას ბუნებრივად გაუჩნდება კითხვა: რატომ ჰქვია კიბერდანაშაულს, ფინანსურ თაღლითობას ან მონაცემთა უკანონო გამოყენებას „სისხლის სამართალი“? და როცა სიტყვა გაუგებარი ხდება, იწყება მისი ჩანაცვლების მოთხოვნაც. ამ პარალელზე დაყრდნობით, იკვეთება მნიშვნელოვანი ტენდენცია ქართულშიც: ენა თანდათან გადადის სამართლის კულტურულ-ანთროპოლოგიური მოდელიდან ბიუროკრატიულ-გლობალურ მოდელზე. თუ ტრადიციული „სისხლის სამართალი“ დანაშაულს ხედავდა, როგორც სოციალური ურთიერთობის დარღვევას, თანამედროვე „კრიმინალური სამართალი“ მას უფრო სისტემურ, ადმინისტრაციულ კატეგორიად განიხილავს.

ამ პროცესს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ინსტიტუციურ დონეზე. ენის ცვლილება ხშირად სწორედ იწყება იქ, სადაც სამართალი პრაქტიკაში აღესრულება – პოლიციაში, საგამოძიებო სტრუქტურებში ან აკადემიურ პროგრამებსა თუ მედიის ენაში. როდესაც „სისხლო განყოფილება“ ქრება ადმინისტრაციული ლექსიკონიდან და მას „კრიმინალური პოლიცია“ ანაცვლებს, იცვლება არა მხოლოდ ტერმინი, არამედ კონცეპტუალური ჩარჩოც. ამ ფონზე, „სისხლის სამართლის“ ტერმინის ბედი მხოლოდ ენობრივი საკითხი აღარ არის. იგი უკავშირდება უფრო ფართო პრობლემას – ინარჩუნებს თუ არა ქართული სამართლებრივი ენა საკუთარ ისტორიულ მეხსიერებას გლობალიზებული სამართლებრივი სისტემების პირობებში. თუ ტერმინის შინაარსი სრულად ჩამოშორდება მის კულტურულ ფენას, არსებობს რისკი, რომ იგი გადაიქცეს მხოლოდ ტექნიკურ ეტიკეტად და სრულიად დაკარგოს თავისი პირვანდელი სემანტიკური სიღრმე. სწორედ ამიტომ, ტერმინის განხილვა და მისი ისტორიული შრის გააზრება არა ნოსტალგიური, არამედ მეთოდოლოგიურად აუცილებელი ამოცანაა. „სისხლის სამართალი“ არ არის მხოლოდ სამართლის დარგის დასახელება – იგი არის ენობრივი მეხსიერების ის ფენა, რომელშიც ერთიანდება სამართალი, კულტურა და სოციალური გამოცდილება.

დასკვნა

ყოველივე ზემოთქმულზე დაყრდნობით, აუცილებლად გვესახება საკითხის დასმა, რისი მიზანი ტერმინის შეცვლა კი არ უნდა იყოს, არამედ მისი ახსნა, ისტორიული ფესვების ჩვენება და თანამედროვე კონტექსტში ხელახალი გადააზრება. „სისხლის სამართალი“ დარჩება მოქმედ იურიდიულ ტერმინად, თუ მას შევინარჩუნებთ, როგორც ისტორიულ-კულტურულ ცნებას, რომელმაც დროთა განმავლობაში უფრო ფართო მნიშვნელობა შეიძინა. საბოლოოდ, დავა ტერმინზე მხოლოდ სიტყვათა დავა არ არის. ეს არის საკითხი – ინარჩუნებს თუ არა ქართული სამართლებრივი ენა საკუთარ სოციოკულტურულ შინაარსს. ამ პროცესში კი, ტერმინის შენარჩუნება არა მხოლოდ ტრადიციის საკითხია, არამედ სამართლებრივი მეხსიერების გადარჩენის ფორმაც.

ბიბლიოგრაფია

ქართულენოვანი წყაროები:

- აბულაძე, ილია. *ძველი ქართული ენის ლექსიკონი*. რედაქტორები ევა მეტრეველი და ცაცა ქურციკიძე. თბილისი: მეცნიერება, 1973.
- ახალი აღთქმა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი. წმ. გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის კრიტიკულად დადგენილი ტექსტის მეორე სრული გამოცემა. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, 1993.
- „ბაგრატ კურაპალატის სამართალი – ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებულის ნუსხებში შეტანილი, ბექასა და აღბუღას სამართლის წიგნს დართული კანონები.“ წიგნში *სამართალი ვახტანგ მეექვსისა*, რედაქტორი ისიდორე დოლიძე. თბილისი: საბჭოთა საქართველო, 1981.
- გოდუაძე, მ. „ქართული სამართლის ენისა და XIX საუკუნის დასაწყისის ერთი განჩინების გამო.“ *მართლმსაჯულება და კანონი*, რედაქტორი ნინო ძიძიგური (2025): 91-102.
- დოლიძე, ისიდორე. *გიორგი ბრწყინვალის სამართალი*. რედაქტორი ილია აბულაძე. თბილისი, 1957.
- დოლიძე, ისიდორე. *სამართალი ვახტანგ მეექვსისა*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო, 1981.
- დოლიძე, ისიდორე. *ძველი ქართული სამართალი*. რედაქტორი ილია აბულაძე. თბილისი, 1953.
- ეგნატაშვილი, ბერი. „ახალი ქართლის ცხოვრება.“ წიგნში *ქართლის ცხოვრება*, გამოცემული სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. 2. თბილისი, 1959.
- კეკელია, მერაბ. „გასამრჯელო.“ წიგნში *ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია*, ტ. 3. თბილისი, 1978.
- კეკელიძე, ლადო. „ჰომოლოგია.“ წიგნში *ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია*, ტ. 11. თბილისი, 1987.
- ორბელიანი, სულხან-საბა. *ლექსიკონი ქართული*. რედაქტორი სოლომონ იორდანაშვილი. თბილისი: სახელგამი, 1949.
- რუხაძე, ტარიელ. *ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან (XV-XVIII)*. თბილისი, 1960.
- „სამართალი ბატონისშვილის ვახტანგისა.“ წიგნში *ქართული სამართლის ძეგლები*, გამოცემული ისიდორე დოლიძის მიერ, ტ. 1. თბილისი, 1963.
- საქართველოს სიძველენი*. რედაქტორი ექვთიმე თაყაიშვილი. ტ. 2, ტფილისი, 1909; ტ. 3, ტფილისი, 1910.
- სურგულაძე, მზია. *ქართული საისტორიო აქტები, XI-XV სს*. თბილისი: არტანუჯი, 2006.

ქართლის ცხოვრება. გამოცემული დავით ჩუბინაშვილის მიერ. ნაწ. 2, 1854.

ქართული სამართლის ძეგლები. გამოცემული ისიდორე დოლიძის მიერ. ტ. 1-6. თბილისი, 1963-1977.

ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. 6. ისიდორე დოლიძის საერთო რედაქციით. თბილისი: მეცნიერება, 1977.

ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონი. ილია აბულაძის, აკაკი შანიძის, ივანე იმნაიშვილისა და სხვა ავტორთა ლექსიკონური წყაროების მიხედვით. შემდგენელი გრ. რუხაძე, რედაქტორი გ. კოპლატაძე. თბილისი: საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა, 2008.

ჯავახიშვილი, ივანე. ქართული სამართლის ისტორია. წიგნი მეორე, ნაკვეთი მეორე. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1929.

წიგნნი ძუელისა აღთქუმისანი, შესაქმისად, გამოსლვათად. ყველა არსებული ხელნაწერის მიხედვით გამოსაცემად მოამზადეს ბაქარ გიგინეიშვილმა და ცოტნე კიკვიძემ. თბილისი, 1989.

უცხოენოვანი წყაროები:

„Заголовок Троицкого I списка, Пространной редакции.“ В *Правда Русская*.

Под ред. акад. Б. Д. Грекова. Т. I. Тексты. Подгот. к печати В. П.

Любимов и др. Москва; Ленинград: Издательство АН СССР, 1940.

Словари и энциклопедии на Академике. „Головщина“.

ელექტრონული რესურსები, ვებგვერდები:

https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/437739/1/Qartuli_Saistorio_Aqtebi_XI-XVss.pdf

<https://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcg/cauc/mgeo/ksdz/ksdz1/ksdz1.htm?ksdz1014.htm>

<https://kvispalitra.ge/article/37061-sasamarthlo-eklesiis-ezoshi/>

<https://en.wiktionary.org/wiki/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0>

https://en.wikipedia.org/wiki/Blood_quantum_laws

https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/150983/5/Pirta_Anotirebuli_Leqsikoni_2004_Gateqstebuli.pdf

<http://guriismoambe.com/archives/127172>

<http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=44&t=45282>

ON THE CONCEPT AND TERM OF “BLOOD” IN GEORGIAN LAW

MARIAM GODUADZE

Supreme Court of Georgia,

Editor, Criminal Cases Chamber Secretariat, Georgia

mariam.goduadze.1@iliauni.edu.ge

Abstract. In everyday administrative language, the legal concept of “blood law” (“siskhlis samartali”) is gradually being supplanted by the foreign-derived “crimin-” formant. This mirrors the trend in English, where traditional terms like “penal law” or “felony” have progressively receded in favor of the more technocratic “criminal justice” – a shift also evident in corpus data. Nowadays, Georgian usage increasingly features forms such as “criminal law” (“kriminaluri samartali”), “criminal department”, “criminal” (“kriminali”), “criminalistics”, “criminal analysis”, “criminal authority” (crime boss), “criminogenic situation”, “criminal incident”, and so forth.

A risk is emerging that the term “blood law” (“siskhlis samartali”) will remain confined solely to the legal code itself, while a new dominant term – “criminal justice” (“kriminaluri samartali/iurisprudentsia”) – takes hold within the unified police and prosecutorial systems, administrative and bureaucratic discourse, and standardized university curricula.

Consequently, the traditional, ancient layer of Georgian terminology risks being gradually lost, even though “blood law” – as a term possessing the capacity for “cultural resistance” – was not replaced by its Russian equivalent (“ugolovnoe pravo”), despite the prolonged dominance of the Russian legal system in Georgia.

The article analyzes the nature of the term within Kartvelian linguistic strata (Megrelian “ziskher”, Svan “ziskh”) and its evolution from an act of vengeance into a complex legal-compensatory system. Drawing on the legal codes of Beka-Aghbugha and Bagrat Kuropalates, the study demonstrates the influence of social hierarchy on the “price of blood” and illustrates how inflationary processes – triggered by the 11th-century “silver crisis” – were reflected in forms of punishment. The paper also examines the term's relationship with Judean and Greek civilizational models, as well as the historical memory embedded in Georgian legal language regarding the concept of “blood”.*

Keywords: Blood law/criminal law, Beka-Aghbugha, corpus research, “sapiro”, “siskhlis daurveba” (blood settlement).

* A presentation on the aforementioned article was delivered at the international conference dedicated to the 150th anniversary of the birth of Ivane Javakhishvili, held at Tbilisi State University in 2026.